De Staalmeesters

door

I. H. VAN EEGHEN

Voor de derde maal in kort tijdsverloop vindt men hier in Oud-Holland een artikel over Rembrandts portretgroep de Staalmeesters. Het lijkt of daarmee een verzuim van 73 jaren wordt ingehaald. Toen werd slechts eens een afzonderlijk stuk — en dat van niet meer dan drie bladzijden — aan dit schilderij gewijd. Daarin publiceerde prof. Six de namen van de geportretteerden. Daar het schilderij de jaartallen 1661 en 1662 droeg, was hij niet geheel zeker, welk van de colleges was afgebeeld en gaf daarom de namen van de functionarissen van die twee jaren. Het waarschijnlijkst achtte hij het, dat het schilderij op het einde van een ambtsperiode was geschilderd en dat dus de in 1661 benoemde staalmeesters, die van Goede Vrijdag van dat jaar tot Goede Vrijdag van 1662 hun ambt bekleedden, waren voorgesteld. Het jaartal 1661, dat zoals later bleek nog in de 18de eeuw moet zijn aangebracht, duidde dan op het ambtsjaar, het jaar 1662 op het tot stand komen van het stuk.

Er bestond toen nog geen twijfel aan, of het college van de staalmeesters der lakenen was hier weergegeven. Twintig jaren later, in 1916, verscheen echter een boek van de hand van Mr. A. A. del Court van Krimpen over zijn familie, waarin hij de eer voor zich opeiste af te stammen van een van de geportretteerden, en wel van de oudste, die geheel links zit. Zijn voornaamste argument was de gelijkenis, die er bestond tussen deze bejaarde persoon en de jeugdige Servaes del Court, wiens portret hij bezat. Servaes del Court was weliswaar geen staalmeester, maar dan toch in 1661 een van de gouverneurs der lakenen, die ook hun zetel in het Amsterdamse Staalhof hadden. Hun college was in het midden der 18de eeuw opgeheven en de staalmeesters zouden toen het schilderij in hun kamer hebben opgehangen. Terecht zette daarop de gemeente-archivaris in een rapport aan de burgemeester uiteen, dat ook de hoofdmannen van de lakenhandel en het lakenbereiders- of droogscheerdersgilde op het Staalhof waren gevestigd. Zo men ging twijfelen, kwamen zij even zeer in aanmerking als de staalmeesters en gouverneurs. Ofschoon naar de mening van deskundigen het betoog van de heer Del Court weinig steek hield, was hij er in ieder geval in geslaagd onzekerheid te brengen.

Juist veertig jaar later, in het Rembrandtjaar 1956, publiceerde Dr. A. van Schendel een artikel in Oud-Holland, waarin hij na een beschouwing over het röntgenologisch onderzoek van het schilderij een uiterst nuttig overzicht van de geschiedenis daarvan gaf. Het was weliswaar niet veel, wat hij hierover kon meedelen, maar op zich zelf toch veelzeggend genoeg.

In 1765 noemt Wagenaar in zijn stadsbeschrijving zes schilderijen in de

kamer van de staalmeesters, die het college zittend, de knecht staande voorstellen. In 1771 werd het schilderij van het Staalhof, waar toen de Engels Episcopale Kerk werd gehuisvest, naar het stadhuis overgebracht. Vier jaar later verscheen een zwarte kunstprent van het schilderij met enkel de aanduiding dat het van het Staalhof afkomstig was. In 1799 publiceerde J. de Frey zijn ets in spiegelbeeld met de aanduiding: „Staalmeesters der lakenen anno 1661. Syndics de la halle aux draps." Aangezien het college van staalmeesters nog tot 1795 bleef voortbestaan en daaronder enkele oudgedienden waren, is het niet meer dan natuurlijk, dat men in die tijd nog wel op de hoogte was, wat het schilderij precies voorstelde.

Dat alles maakte het niet alleen aannemelijk, maar zelfs hoogstwaarschijnlijk, dat de staalmeesters zijn voorgesteld op het schilderij van Rembrandt. Toen ik mij dan ook verdiepte in de voorgestelde personen naar aanleiding van enkele vragen, heb ik mij tenslotte speciaal op het college van de staalmeesters geconcentreerd. Het resultaat van die onderzoekingen heb ik in een uitvoerig artikel in het Jaarboek Amstelodamum van 1957 vastgelegd. Op verzoek van de redactie zal ik hier in het kort vertellen tot welke conclusies ik kwam.

Het bleek mij in de allereerste plaats, dat het college van de staalmeesters niet alleen ouder, maar althans nog in 1661 veel aanzienlijker en veel rijker leden had dan het in 1652 opgerichte college van de gouverneurs der lakenen, dat in dat jaar een gedeelte van de werkzaamheden der staalmeesters had overgenomen. Tot die conclusie kon ik komen, omdat ik de heer Del Court van Krimpen de eer bewees om naast de personalia van de staalmeesters ook die van de gouverneurs der lakenen in 1661 uit te zoeken. Daar noch staalmeesters noch gouverneurs over een kas beschikten, moesten de geportretteerden ongetwijfeld het kostbare schilderij uit eigen beurs betalen. Dat was zeer gebruikelijk in die tijd: de hoofdlieden van de saainering bekostigden persoonlijk in 1643 hun portretgroep van de hand van Santvoort en gaven deze blijkens het bewaarde resolutieboek op 29 Januari 1644 aan de kamer van hun college te leen. Van de staalmeesters zijn helaas dergelijke archiefstukken niet bewaard. Het feit echter, dat die staalmeesters uitgesproken rijker waren dan de gouverneurs, doet alweer de weegschaal naar de eersten overslaan.

Een onderzoek naar de staalmeesters van 1662 wees uit, dat de voorzitter in dat jaar een bejaarde man van tegen de 70 moet zijn geweest, wat slecht overeenkomt met de leeftijd van de middelste staalmeester, die algemeen wordt aangewezen als de voorzitter. Het college van 1661 voldeed daarentegen geheel aan de schattingen, die de doorsnee beschouwer van de leeftijden van de verschillende personen maakt.

Op grond van al deze feiten heb ik de leden van het college van 1661 beurt voor beurt uitvoerig behandeld. Hier wil ik daarover kort zijn. De voorzitter van het college was de gereformeerde lakenverver Willem van Doeyen-

1. REMBRANDT, DE STAALMEESTERS. RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM.

burg, die in 1662 ± 46 jaar oud was. De andere staalmeesters waren allen lakenkopers. Als tweede komt op de lijst van het college de Doopsgezinde vrijgezel Volckert Jansz voor, wiens leeftijd wij niet precies kennen, die echter waarschijnlijk tussen 52 en 57 jaar oud was. Dan is er de Rooms-Katholieke Jacob van Loon, de nestor van het college, die in 1662 ± 67 jaar moet zijn geweest, zijn geloofsgenoot Aernout van der Mije, die toen ± 37 jaar oud was en tenslotte de benjamin, de Remonstrantse vrijgezel Jochem de Neve, de enige wiens leeftijd op den dag af bekend is, namelijk 33 jaren. Tracht men hen terug te vinden op het schilderij, dan is men geneigd in de middelste Willem van Doeyenburg te zoeken, Volckert Jansz aan zijn rechterzijde en daarnaast in de leunstoel de oude Jacob van Loon, aan zijn linkerzijde Jochem de Neve en tenslotte Aernout van der Mije. Drie van hen, Willem van Doeyenburg, Aernout van der Mije en Jochem de Neve waren na verwant aan de aanzienlijkste geslachten van Amsterdam. Jacob van Loon stamde uit een familie, die in 's-Hertogenbosch woonde, en de stamboom, die zijn nazaat, de bekende penningkundige Mr. Gerard van Loon, in de 18de eeuw liet opstellen, is zeldzaam indrukwekkend. Zo indrukwekkend, dat men geneigd is er geen geloof

2. ZWARTE KUNSTPRENT VAN MATTHIJS POOL; (1670-1740)

FOTO RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM.

aan te slaan. Volckert Jansz, die was gesproten uit een Doopsgezinde schippersfamilie was zeker van afkomst veel eenvoudiger dan zijn drie bovengenoemde collega's. Hij werd dan ook pas op ouder leeftijd tot lid van het college benoemd. Een opsomming van de bijzonderheden, die ik in het Jaarboek van Amstelodamum over hen mededeelde, zou hier weinig zin hebben. Dat de twee Rooms-Katholieken beiden een schuilkerk in hun huis hadden, heeft weinig met het schilderij uit te staan. Dat Volckert Jansz en Aernout van der Mije beiden hun lakenkoperij op de Nieuwendijk hadden, brengt ons echter al iets dichter bij Rembrandt, wanneer wij bedenken dat op de Nachtwacht een aantal lakenkopers uit die straat als schutters zijn afgebeeld. Trouwens, de luitenant op de Nachtwacht, Willem van Ruytenburg, was een volle neef van de moeder van Aernout van der Mije. Dat Volckert Jansz een beroemde en vaak beschreven verzameling van rariteiten bezat, die hij gedeeltelijk door Savry in plaat liet brengen, brengt ons nog iets dichter bij Rembrandt. Die verzameling was reeds aangelegd door Volckerts vader, Jan Volckertsz. Deze Jan kennen wij o.a. als koper op de veiling van Jan Basse op 10 Maart 1637. Een van de andere kopers op die dag was de jonge Rembrandt van Rhijn.

Het lukte ons echter ondanks naarstig speuren niet enig direct verband te leggen tussen een van de staalmeesters van 1661 en Rembrandt. Al evenmin slaagden wij erin een portret van een van hen op te sporen. Een enkel familielid van hen was wel te vinden. François de Neve, de vader van Jochem de Neve, werd in 1635 door Abraham de Vries op een portretgroep van regenten van

het Burgerweeshuis afgebeeld. Het reusachtige stuk hangt nog in de regentenzaal van deze instelling. Wie van de regenten François de Neve is, valt echter niet uit te maken. Een schuttersstuk van Cornelis van der Voort van 1623 toont hem wel; de toestand van het schilderij is echter van dien aard, dat het onmogelijk is vergelijkingen te treffen. Een portret van Netscher, dat in 1903 bij de familie Paauw van Wieldrecht hing en dat Jochem de Neves zuster Anna voorstelt, die met Mr. Paulus Buys was gehuwd, zal evenmin veel kunnen helpen. Het enige portret, dat in dit opzicht misschien van belang kan zijn, is een afbeelding van de bekende pastoor van het Begijnhof David van der Mije, die wij niet alleen van een schilderij op het Begijnhof kennen, maar ook van een later vervaardigde zwarte kunstprent van Matthijs Pool. De pastoor, getooid met priestermuts, heeft in zijn trekken, vooral in de ogen, iets van de meest rechtse staalmeester, die wij als Aernout van der Mije, zijn broer dus, hebben willen aanwijzen.

Het zijn echter niet meer dan veronderstellingen, die angstig veel aan de werkwijze van de heer Del Court doen denken, en het is beter daar niet te lang bij stil te staan, maar nog iets te vertellen over de zesde persoon op de portretgroep van Rembrandt, de knecht. Die knecht, de enige die wij met absolute zekerheid een naam kunnen geven, was Frans Hendricksz Bel, die in 1662 ± 33 jaar oud was. Hij was juist tien jaren tevoren benoemd in die functie en zou nog 39 jaar als zodanig op het Staalhof zetelen en daar zijn eigen beeltenis onder zijn hoede hebben. Wij kennen hem als eigenaar van een voettrapperij voor het spoelen van geverfde lakens en tevens als uitvinder van verbeteringen daaraan. Die voettrapperij stond op het bolwerk 13 tegenover de Spiegelgracht, vlak bij de plek waar later het Rijksmuseum zou verrijzen.

Daarmee zijn wij aan het eind van ons relaas gekomen, dat eigenlijk weinig meer geeft dan Prof. Six in 1896 in Oud-Holland publiceerde. Misschien zal echter een van de gegevens, die ik daarom heen verzamelde, eens kunnen dienen als aanknopingspunt. Het blijft immers mogelijk, dat uit een onverwachte bron toch nog iets te voorschijn zal komen, dat een absolute identificatie van de personen op het beroemde schilderij brengt.

The Syndics of the Cloth Hall

by I. H. van Eeghen.

The author explains that on the strength of the scanty data preserved from earlier times the painting may most probably be assumed to represent the board of syndics in office during 1661—1662. This is confirmed by data which she has collected concerning the members of the board holding office during this year. These data would seem to show that the sitters are, from left to right: Jacob van Loon (67 years old), Volckert Jansz (52 to 57 years old), the chairman Willem van Doeyenburg (46 years old), Jochem de Neve (33 years old) and Aernout van der Meije (37 years old). The servant at that time was Frans Hendricksz Bel (33 years old). Further data relating to these persons are to be found in the extensive article in the 1957 Yearbook Amstelodamum.